

دیدار با مولوی در کتاب‌های درسی

مقدمه

نوجوانان و جوانان به وسیله کتاب‌های درسی با دنیایی از اطلاعات و مفاهیم علمی و هنری و معنوی روبه‌رو می‌شوند و برای اولین بار با نام و یاد و اندیشه بسیاری از بزرگان عرصه علم و دانش و معارف بشری آشنا می‌گردند و این مطلب را همگان باور دارند که همیشه اولین دیدار و آشنایی، مهم‌ترین و حساس‌ترین مرحله آشنایی است.

اگر اولین تصویری که از یک فرزانه و فرهیخته ترسیم می‌شود، تصویری شفاف، دقیق، هنرمندانه و جذاب باشد، نام و یاد آن شخص برای همیشه در ذهن دانش‌آموز نقش می‌بندد و تا پایان عمر لذت آن دیدار در کام جانش باقی است، اما اگر تصویر ارائه شده، تصویری مبهم و غیرهنرمندانه باشد، نام و یاد آن انسان بزرگ، در ذهن دانش‌آموز ماندگار نمی‌شود و پس از پایان تحصیل محو می‌گردد و این کار - در حقیقت - ظلمی است هم به دانش‌آموز و هم به آن شخصیت.

بنابراین می‌توان گفت که تألیف کتب درسی - به ویژه کتب ادبیات - کاری است بسیار ظریف و خطیر که از یک سو علم و دانش بسیار و از سوی دیگر ذوق و سلیقه و هنر خاصی را می‌طلبد.

یکی از تابناک‌ترین چهره‌های ادب و فرهنگ ایران - که نام و یادش در بیشتر کتاب‌های درسی آمده - جلال‌الدین محمد بلخی است. دانش‌آموزان در مقطع متوسطه آثاری از مولوی را در کتاب‌های ادبیات خود می‌خوانند و دبیران و معلمان نیز به شرح آثار و معرفی زندگی و اندیشه او می‌پردازند. از دیدگاه مؤلفان کتاب‌های درسی میزان استفاده از آثار و تالیفات مولوی در کتاب‌های ادبیات - در مقایسه با دیگر شاعران و عالمان - نسبتاً زیاد است، اما جای این سوالات مهم باقی است که آیا این کارنامه نسبتاً پربرگ، پر بار هست یا نه؟ آیا این حضور بسیار به آگاهی و شعور بسیاری نیز می‌انجامد یا خیر؟ آیا اولین آشنایی و دیدار دانش‌آموز با مولوی، دیداری جذاب و ماندگار و تأثیرگذار است یا خیر؟ آیا این آشنایی‌ها، دانش‌آموز را شیفته مولوی و آثار و افکارش می‌کند یا خیر؟

در این تحقیق، سعی داریم که با تأملی در کتاب‌های درسی ادبیات، میزان استفاده از آثار مولوی و شناخت دانش‌آموزان از زندگی و اندیشه و افکار او را مشخص کنیم.

گزارش آثار مولوی در کتاب‌های ادبیات

۱ - کتاب‌های ادبیات عمومی (دانش‌آموزان همه رشته‌ها)

ردیف	نام کتاب	نام درس	منبع
۱	ادبیات (۱)	عناجوت! ای خدا ای قتل تو حاجت روا... طوطی و بلبل: برد بقال و وی را طوطی‌ای...	۷ بیت از مثنوی ۲۳ بیت از مثنوی
۲	ادبیات (۲)	حکایت در زمان مصطفی (ص) کافری...	۱۰ خط از لیه ما لیه
۳	ادبیات (۳)	غزل: هین سخن تازه بگو تا در جهان ناز شود... حکایت دید مومی یک شبانی را به راه...	۷ بیت از دیوان شمس ۲۵ بیت از مثنوی
۴	ادبیات پیش‌دانشگاهی	قصه‌ها و شعر این تی چون حکایت می‌کنند... رباعی: اندر دل بی‌روفا خم و ماتم باد...	۱۸ بیت از مثنوی ۲ بیت از رباعیات

۲ - کتاب‌های ادبیات تخصصی (دانش‌آموزان علوم انسانی)

ردیف	نام کتاب	نام درس	منبع
۱	ادبیات (۳)	حکایت: بود بازرگان و او را طوطی‌ای...	۷۰ بیت از مثنوی
۲	ادبیات پیش‌دانشگاهی	حکایت: جیبیان گفتند ما نقاش تر... حکایت: آن یکی در خانه‌ای در می‌گریخت... تغزیر: بر لب چو بود دیوار بلند...	۲۴ بیت از مثنوی ۸ بیت از مثنوی ۱۶ بیت از مثنوی

۳ - خلاصه گزارش

ردیف	نام کتاب	میزان استفاده در کتاب‌های درسی
۱	مثنوی معنوی	۷۳ بیت برای دانش‌آموزان عمومی ۱۶۶ بیت برای دانش‌آموزان انسانی
۲	دیوان شمس	۷ بیت
۳	لیه ما لیه	۱۰ خط
۴	رباعیات	یک رباعی

گزارش پژوهش‌های مولوی شناسی

۱ - کتاب‌های ادبیات عمومی

ردیف	نام کتاب	نام درس	منبع
۱	ادبیات پیش‌دانشگاهی	سیرت مولانا (هفتجمله)	سرتی، دکتر زین‌کوب

۲- کتاب‌های ادبیات تخصصی

ردیف	نام کتاب	نام درس	منبع
۱	ادبیات پیش‌دانشگاهی	تحلیل مثنوی مولوی (۳ صفحه)	مؤلفان کتاب درسی
۲	تاریخ ادبیات (۱)	مولوی، خداونگار عشق	مؤلفان کتاب درسی

نتیجه‌گیری

با تأملی در گزارش فوق، می‌توان نتیجه گرفت که حضور مولوی و آثارش در کتاب‌های ادبیات - در مقایسه با عظمت کمی و کیفی آثار او - بسیار کم‌برگ و کم‌بار و کم‌رنگ است. دانش‌آموزان عمومی در طول چهار سال تحصیل در دوره متوسطه، فقط ۷۳ بیت از مجموع ۲۶۰۰۰ بیت کتاب مستطاب **مثنوی** را می‌خوانند و دانش‌آموزان رشته انسانی با ۱۶۶ بیت از این مجموعه عرفانی آشنا می‌شوند.

از **دیوان شمس** که در دهه‌های اخیر همیشه جزء پرفروش‌ترین کتاب‌ها در کشورهای غربی است - فقط ۷ بیت خوانده می‌شود. از سوی دیگر میزان اطلاعات عمومی و عرفانی دبیران ادبیات در رابطه با تدریس این درس‌ها خیلی زیاد نیست و به تحصیلات دوران دانشگاهی‌شان منحصر است. این امر موجب شده است که لطافت‌ها و ظرایف معنوی و عرفانی اشعار مولوی از چشم دانش‌آموزان دور بماند. این ابیات بسیار کم از آثار مولوی، در کلاس‌ها فقط توسط دبیر در یک خط معنی می‌شود و دانش‌آموز، آن را کلمه به کلمه می‌نویسد و حفظ می‌کند، در حالی که در رابطه با تک‌تک این ابیات، نکات و پیام‌های شیرین و لذت‌بخش بسیاری را می‌توان ارائه کرد که برای دانش‌آموز مفید و جذاب باشد.

توضیحاتی را که مؤلفان کتاب درسی به عنوان مقدمه بر این ابیات نوشته‌اند نیز بسیار مبهم و کلی است و دانش‌آموز نمی‌تواند از آن بهره‌گیری کند.

نکته دیگری که می‌توان گفت این است که متون و ابیات انتخاب‌شده، به هیچ وجه در چارچوب یک طرح منظم و منسجم، نشان‌دهنده نظام فکری مولوی نیست، یعنی یک دانش‌آموز، پس از خواندن این چهار

کتاب، از زندگی پرفراز و نشیب و از اندیشه‌های عرفانی و سیر و سلوک معنوی او هیچ نمی‌داند.

گناه این ناآگاهی نه بر گردن دانش‌آموزان و نه بر گردن دبیران و معلمان است، بلکه باید ریشه آن را در کتاب‌های درسی جست. در هیچ کدام از کتاب‌های درسی نشانی از صدها شرحی که به قلم عارفان و ادیبان بر مثنوی مولوی به رشته تحریر درآمده و از صدها نقد و پژوهشی که بر آراء و اندیشه‌های مولوی نوشته شده، خبری نیست. بنابراین دبیران ادبیات به اطلاعات قبلی خود و همان چند خطی که مؤلفان کتاب به عنوان مقدمه هر درس نوشته‌اند اکتفا می‌کنند و بدین وسیله دانش‌آموزان از دنیایی شور و شوق و ذوق اشعار مولوی بی‌بهره می‌مانند. البته دانش‌آموزان رشته علوم انسانی در کتاب **تاریخ ادبیات (۱)** به‌طور خیلی خلاصه با زندگی و آثار و اندیشه‌های مولوی آشنا می‌شوند، ولی این آشنایی عمیق نیست. این مشکل بزرگ با چاپ کتاب‌های کوچکی تحت عنوان «راهنمای معلم» و با موضوع شناخت زندگی مولوی، بررسی آراء اندیشه‌های مولوی و... به راحتی قابل حل است.

آخرین و مهم‌ترین نکته‌ای که در کتاب‌های درسی به آن بی‌توجهی شده و اصلاً ذکری از آن به میان نیامده، مبحث شورانگیز «شمس تبریزی» و دیدار و آشنایی‌اش با مولوی است. این در حالی است که دانش‌آموزان بسیاری به ویژه در سال سوم و پیش‌دانشگاهی در آغاز تدریس درس‌های مربوط به مولوی فوراً در رابطه با شمس و ارتباط و تأثیر او بر مولوی سؤال می‌کنند و از حکایت اولین دیدار شمس و مولوی و سرانجام نامعلوم او می‌پرسند و دبیران نیز هر کدام به فراخور اطلاعاتشان پاسخ‌هایی - ناقص یا کامل - می‌دهند.

با توجه به گزارش و نتیجه‌گیری فوق، لازم است که مؤلفان محترم و دست‌اندرکاران و مسئولان چاپ کتاب‌های درسی، تجدید نظری اساسی در رابطه با معرفی زندگی و آثار بزرگان علم و ادب - به ویژه مولوی - بنمایند و با بهره‌گیری از صدها شرح و تفسیر و تحقیقی که به قلم محققان خوش ذوق و خوش قلم به رشته تحریر درآمده است، تصویری دقیق، جذاب و هنرمندانه از فرزندان این آب و خاک در کتاب‌های درسی ترسیم کنند و مزه شیرین این آثار را در کام جان دانش‌آموزان بچکانند.